

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตพื้นที่บางส่วนที่อยู่แถบชายฝั่งทะเลตะวันออกในภาคใต้ของประเทศไทยเคยเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ ศูนย์กลางอำนาจการปกครองของห้องถีนและมีร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่แถบชายฝั่งทะเล แบ่งได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มไชยา อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มนครศรีธรรมราช อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มสหัสวดี อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสงขลา กับจังหวัดพัทลุง และกลุ่มปัตตานี-ยะลา อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานีกับจังหวัดยะลา แต่ละกลุ่มเป็นย่านสถานีการค้ากับชาวต่างประเทศ (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2532, 10)

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันเคยเป็นศูนย์กลางอำนาจของกลุ่มสหัสวดี ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ อาณาเขตของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลากำหนดตามแนวสันปันน้ำชายฝั่งทะเล ครอบคลุมในอาณาเขตพื้นที่ 3 จังหวัด คือ บางส่วนของจังหวัดนครศรีธรรมราช บางส่วนของจังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุงทั้งหมด ลักษณะภูมิประเทศที่เด่นชัดในบริเวณนี้มีแหล่งน้ำธรรมชาตินาดใหญ่ คือ ทะเลสาบสงขลา มีทั้งแหล่งน้ำกร่อย น้ำจืด และน้ำเค็ม อาณาเขตของชุมชนกลุ่มสหัสวดีในอดีตได้กระจายอยู่บริเวณฝั่งตะวันออก และฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา เป็นชุมชนที่มีการติดต่อกับต่างประเทศโดยทางทะเล จุดประสงค์หลักของชาวต่างประเทศที่เข้ามาเพื่อทำการค้า และเผยแพร่ศาสนา อิกทึ่งบริเวณดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏอยู่ในบริเวณนี้แสดงให้เห็นว่าบุคคลเช่นนี้มีความสัมพันธ์กับอินเดีย ซึ่งพบหลักฐานที่ถ้าคุณ เป็นศาสนสถานที่ได้รับอิทธิพลคติศาสนาจากอินเดียโบราณ รวมถึงโบราณวัตถุ เช่น ศิลปะ สถาปัตยกรรม และแผ่นโภนิศล (ธรรมศักดิ์ สุชาติ, 2526, 41)

จากการติดต่อกับอินเดียทำให้ได้รับอิทธิพลแบบแผนการปกครอง ในระยะแรก ๆ มีการปกครองแบบหัวหน้าชุมชน โดยการรับวัตถุประเภทเครื่องประดับ และเครื่องมือเครื่องใช้เข้ามาเพื่อเสริมฐานะของหัวหน้าชุมชนให้สูงขึ้น ซึ่งมีวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ในระบบความเชื่อ เช่น ลูกปัด หรือ ดวงตราประจำตัว เป็นต้น ในที่สุดสร้างรูปเคารพและศาสนสถานทำให้มีการกำหนดแหล่งหรือเขตศาสนสถานของชุมชนนั้น ๆ ผู้นำชุมชนเป็นผู้รักษาอิฐหินสีอ่อน ไม่โอกาสเรียนรู้ศิลปวิทยาการ เช่น พระภิกษุ พราหมณ์ บรรดานักปรัชญา ราชบัณฑิต และนักบวชจากอินเดีย กลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาท

ในการนำระบบความเชื่อถือต่าง ๆ จากอินเดียมาปรับแต่งให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม เช่น รูปแบบของคณตรี ศิลป์วัตถุ ศาสนา พิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ เข้ามาผสมกัน อย่างกลมกลืนจนกลายเป็นรูปแบบใหม่ของสังคม การรวมกลุ่มของมนุษย์ในแต่ละกลุ่ม สมาชิกของ กลุ่มรวมกันสร้างวัฒนธรรมของตนเอง เช่น ภาษา ศิลปะ และคณตรี (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2532, 14-15)

คณตรีเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ เต่าจะนุชน ผู้คนใช้ คณตรีในรูปแบบที่ต่างกัน เช่น เพื่อสร้างความสนุกสนานตื่นเต้น และเพื่อเสริมสร้างจิตใจ ดังนั้น วัฒนธรรมคณตรีจึงเป็นมรดกทางปัญญาของคนรุ่นเก่าที่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน วัฒนธรรมคณตรีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่รูปแบบ ได้แก่ คณตรี ประกอบการแสดง เช่น คณตรีหนังตะลุง และคณตรีโนรา คณตรีประกอบพิธีกรรม เช่น คณตรีกาหลอ เป็นต้น แต่ละรูปแบบของคณตรีที่มีการแสดงอยู่นั้น ส่วนใหญ่เน้นเสียงกลองเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้อง กับที่ (สุธิงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2524, 3) กล่าวถึงคณตรีพื้นบ้านภาคใต้ไว้ว่า “เครื่องคณตรีของภาคใต้ ส่วนมากจึงเป็นเครื่องคณตรีให้จังหวะประกอบคำขับร้องและทำทางการเต้นรำมากกว่าจะใช้เป็น ทำงานเพื่อสื่ออารมณ์”

กาหลอ เป็นวงคณตรีพื้นบ้านของภาคใต้มีรูปแบบการบรรเลงลีวน การประโภค กาหลอเป็นวัฒนธรรมคณตรีอย่างหนึ่งที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนภาคใต้และยึดถือกันมาตั้งแต่ ในสมัย โบราณกาหลอใช้ประโภคประกอบพิธีกรรมทั้งในงานมงคลและอุวงมงคลถือว่าเป็นการ ประโภค ที่จัดและศักดิ์สิทธิ์กว่าการประโภคคณตรีชนิดอื่น ๆ สำหรับคณตรีกาหลอนี้ มีการประโภคอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันและยังปรากฏอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ด้วย

คณะคณตรีกาหลอประกอบด้วยเครื่องคณตรี 3 ชนิด คือ ปี่ช้อ ทัน และฆ้อง รูปแบบ ของการประโภคคณตรีกาหลอมีลักษณะสำคัญ คือ ปี่ช้อ ทำหน้าที่ดำเนินการทำสื่อสารความหมาย เป็นคณาและบรรนาความ ซึ่งทำหน้าที่ตีให้เสียงควบคุมจังหวะหลักของการบรรเลง ส่วนทันทำ หน้าที่ตีเป็นกระสวนจังหวะที่แตกต่างกันไปในแต่ละบทเพลง ความไฟแรงและลักษณะเด่นของ คณตรีกาหลอ คือ การทำหน้าที่ของทัน เพราะเป็นตัวกำหนดความสั้นและความยาวของเพลงแต่ละ เพลง ทำหน้าส่งสัญญาณเริ่มต้นบทเพลงและจบบทเพลงสามารถนำไปใช้ในวงการศึกษาคณตรีพื้นบ้าน และเป็นข้อมูลในการส่งเสริมพัฒนา คณตรีกาหลอต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของคนตระกูลอ
- 1.2.2 เพื่อศึกษาโครงสร้างทางกายภาพเครื่องคนตระกูลในคณะคนตระกูลอ
- 1.2.3.เพื่อศึกษาการเรียกชื่อจังหวะย่อของกระสวนจังหวะทันในคณะคนตระกูลอ
- 1.2.4.เพื่อวิเคราะห์กระสวนจังหวะทันของคนตระกูลอ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

- 1.3.1.การศึกษารั้งนี้ศึกษาเฉพาะคนตระกูลอในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- 1.3.2.คณะกห佬ที่ศึกษากำหนดเพื่อการศึกษาฐานรูปแบบกระสวนจังหวะทันในคณะคนตระกูลอ จำนวน 5 คณะ คือ คณะโลียะวา คณะนายนำ ณ วาโย คณะนายเจี้ยน สาสูธรรม คณะนายชุมพัน ทองหอม และคณะตาหลวงคง เท่านั้น

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์กระสวนจังหวะทันของคนตระกูลอในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนในการศึกษาวิจัย 3 ขั้นตอน คือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

1.4.1.การเก็บข้อมูล

ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ได้จากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ และข้อมูลภาคสนามประกอบด้วย ข้อมูลที่เป็นบริบทของคนตระกูลอ เนื้อร้องเพลงกห佬 รูปแบบการตีกระสวนจังหวะทัน การเรียกชื่อจังหวะย่อของแต่ละกระสวนจังหวะทัน และ บทบาทของคนตระกูลอ ผู้วิจัยเก็บรวมดังนี้

1.4.2 การรวมรวมข้อมูลเอกสาร

ผู้วิจัยค้นคว้าเอกสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ได้มานัดแบ่งหมวดหมู่ในเรื่อง สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ บทบาทของคนตระกูลอและวัฒนธรรมด้านศิลปการแสดง และวัฒนธรรมคนตระกูลพื้นบ้านในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1.4.3 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านคนตระหนักรู้ กำหนดของคนต่างด้าว ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2546 จนถึงเดือนมีนาคม 2548 ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.4.3.1 สำรวจคนตระหนักรู้กำหนดของคนต่างด้าวและรายชื่อบุคคลที่ต้องการสัมภาษณ์

1.4.3.2 เตรียมหัวข้อที่จะสัมภาษณ์และในครึ่งแรกของครึ่งหนึ่งของครึ่งหนึ่งในคนตระหนักรู้กำหนดของคนต่างด้าว ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการวัดโครงสร้างของเครื่องคนตระหนักรู้กำหนดของคนต่างด้าวใช้ประมาณ 70%

1.4.3.3 เตรียมอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลได้แก่เทปบันทึกเสียง ม้วนเทป และอุปกรณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.4.3.4 นัดหมายบุคคลที่ต้องการสัมภาษณ์

1.4.3.5 สัมภาษณ์เดต่ำบุคคล

1.4.3.6 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่

1.4.3.7 วิเคราะห์ข้อมูล

1.4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ โดยนำผลการดำเนินงานมาบันทึกเป็นโนําเสนอต่อสาธารณะโดยนำโนําเสนอต่อสาธารณะที่ได้มามาวิเคราะห์กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ ที่ใช้ในแต่ละเพล雍อย่างละเอียด โดยกำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

1.4.4.1 กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ

(1) กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ ที่เหมือนกัน

(2) กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ ที่แตกต่างกัน

1.4.4.2 กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ

(1) กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ ที่เหมือนกัน

(2) กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ ที่แตกต่างกัน

1.4.4.3 เปรียบเทียบกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ กับเพล雍ประเทศ

พรรณาความ

(1) กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ ที่เหมือนกัน

(2) กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ ที่แตกต่างกัน

1.4.5 การเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลในส่วนต่าง ๆ มาตรวจสอบเพื่อวิเคราะห์ สรุปผล และเสนอผลการวิจัย ด้วยการนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรษนาความ จำแนกตามวัตถุประสงค์

1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์กระบวนการจัดห่วงของคนตระหนอดในบริเวณลุ่มน้ำทalestan สงขลาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบข้อจำกัดของการวิจัย 2 ประเด็น ดังนี้

1.5.1 ข้อมูลเอกสาร พบว่าเรื่องราวของคนตระหนอดที่ปรากฏอยู่มักกล่าวถึงเพียง ตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม และชื่อเพลิงแต่ไม่มีเรื่องของคนตระหนอดจากนี้มีผลงานวิจัยเพียง 2 เรื่อง เท่านั้น ทั้งนี้ เพราะบทบาทคนตระหนอดมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา สถานที่ และพิธีกรรมของการประโภค ในแต่ละครั้ง

1.5.2 ข้อมูลภาคสนาม พบว่านักคนตระหนอดส่วนใหญ่อยู่ช่วงวัยชรา มีการหลงลืม ทำงานของเพลิงและจังหวะทัน ไม่มีกำลังพลที่ประโภค ได้เวลานาน ประเมณการประโภคของบางคณะ ต้องประโภคในงานศพเท่านั้น นักคนตระหนอดแต่ละคนแยกไปทำงานเดี่ยวซึ่งต่างถิ่นทำให้การร่วม ตัวกันลำบาก จากข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ข้อมูลขาดตกบกพร่องไปบ้าง

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.6.1 การบันทึกกระบวนการจังหวะทันที่เกี่ยวข้องกับคนตระหนอด ผู้วิจัยบันทึกด้วย ระบบโน้ตสากล

1.6.2 การบันทึกกระบวนการจังหวะทันที่ก่อนพำนีการตีกราฟจังหวะของแม่ทัน เท่านั้น

1.6.3 การเรียกชื่อของจังหวะย่ออยแต่ละกระบวนการจังหวะทันได้กันชื่อไว้ข้างใต้แต่ละ ตัวของจังหวะย่ออย

1.6.4 เนื้อร้องของเพลิงกาหลอเขียนตามการออกเสียงภาษาปักษ์ใต้

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการจังหวะ หมายถึง รูปแบบของจังหวะ 1 จังหวะ จะประกอบไปด้วยจังหวะย่ออย ๆ หลายจังหวะรวมกัน

กาหลอ หมายถึง คนตระหนอดที่บ้านประเภทเครื่องประโภคเก่าแก่ของภาคใต้ เดิมใช้ ประโภคในงานศพ งานบวช งานสังฆราชน์ และงานบุญต่าง ๆ แต่ปัจจุบันประโภคในงานศพเท่านั้น

ครูหมวดอาหาร หมายถึง ครุต้นของอาหารและบรรพนิรุกษาอาหารที่ล่วงลับไปแล้วแต่ วิญญาณยังผูกพันอยู่กับลูกหลาน สามารถเชิญมาเข้าทรงได้

แนวปี หมายถึง แผ่นวงกลมหรือวงรีสำหรับสอดใส่ลินปีเพื่อช่วยรองรับริมฝีปากนักปี ทำด้วยเปลือกหอยหรือแผ่นพลาสติก

ทน หมายถึง กล่องชนิดหนึ่งหุ้มหนัง 2 ด้าน เร่งหนังด้วย hairy หรือเชือกอื่น ๆ ใช้ติดด้วย ไม้ขง ๆ ประเกทเดียวกับกล่องมลาย ใช้ประสมวงในวงอาหาร วงศนตรีประกอบการต่อสู้ป้องกันตัว เรียกว่า ปันเดกาหรือสีละ เวลาเล่นใช้ 2 ลูก เรียกว่า แม่ทัน และลูกทัน

ที่สินสอง หมายถึง อาหารสำหรับเป็นเครื่อง เช่นครูหมวดอาหาร (ลิน ใต้) ประกอบด้วย อาหารความหวาน และผลไม้รวม 12 อย่าง ไม่ซ้ำกัน การจัดที่สินสองอาจแตกต่างกัน ไปบ้างบางคณะ มี ยำหヤก ยำหัวปลี ข้าว แกง น้ำ ขนม ข้าวเหนียว และผลไม้ เป็นต้น ข้าวสินสองก็เรียก

ท้ายทัน หมายถึง พื้นที่ความกว้างด้านเล็กของหุ้นกล่องที่หุ้มหนังกล่องสำหรับติดด้วย ไม้หรือมือ

บอกปี หมายถึง ส่วนที่ใช้เปิด-ปิดเพื่อให้เปลี่ยนระดับเสียง หรือเล้าปีในภาษากลาง มี ลักษณะเป็นทรงกรวยกลมเพื่อให้เปลี่ยนระดับเสียง มีหั้งหมุด 7 รู ประกอบด้วย รูด้านบน 6 รู รูคำซึ่ง อยู่ด้านล่าง 1 รู หรือ เล้าปีในภาษากลาง

เบิกปากปี หมายถึง พิธีกรรมของคนตรีอาหาร กระทำการประโคมโดยหมาย ลำโพง(ห้อปี)ชี้น เทเหลาลงในลำโพง (ปากปี) จุดเทียน วางหมาก เงิน ตั้งพิธีกรรมค่าตา จากนั้นวาง ปีบนที่ครู นำทัน (กล่อง) เขียนยันต์หนังด้านหน้า บริกรรมค่าตา ใช้ไม้ตี 3 ครั้ง เรียกว่า ตีกล่องหวัน(ตี กลองสวารรค์) ลั่นฟ้องและทันอีกสูกหนึ่งอย่างละ 3 ครั้ง เพื่อให้เทพธารับรู้ว่าจะมีการประโคมกา หลอ

ประโคม หมายถึง การบรรเลงดนตรีเพื่อเป็นสัญญาณในพิธีบางอย่าง เพื่อสักการะบูชา หรือยกย่อง เป็นต้น

ปีช้อ หมายถึง ปีที่ใช้เป้าในวงศนตรีอาหาร หรือวงสีละเพื่อเลียนเสียงพูด ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ พวดปี บอกปี และลำโพงปี

พวดปี หมายถึง ส่วนปากสำหรับเป้าให้เกิดเสียง หรือลินปีที่ทำด้วยใบatalซ้อนกัน 4-6 ชั้น ตัดเป็นรูปโถงผูกติดกับท่อนเหล็ก หรือทองเหลืองมีลักษณะกลมเล็ก

แม่ทัน หมายถึง กล่องที่ใช้ทำหน้าที่ตีเป็นตัวยืนจังหวะในการประโคม

ลูกทัน หมายถึง กล่องที่ใช้ทำหน้าที่ตีเป็นตัวสอดแทรกจังหวะในการประโคม

ลำโพงปี หมายถึง ส่วนปลายของปีช้อมีลักษณะกลึงกลวง และพยายาม ต่อเข้ากับ ส่วนท้ายของบอกปี ด้านนอกของลำโพงผูกติดด้วยด้ายสีขาวหรือสีแดง

หน้าที่น หมายถึง พื้นที่ความกว้างด้านใหญ่ของหุ่นกลองที่หุ่มหนังกลองสำหรับตีด้วยไม้และมือ

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบบทบาทของคนตระกูลอ
2. ทำให้ทราบโครงสร้างทางกายภาพเครื่องดนตรีในคณะคนตระกูลอ
3. ทำให้ทราบการเรียกชื่อจังหวะย่อของกระส่วนจังหวะทันในคณะคนตระกูลอ
4. ทำให้ทราบรูปแบบกระส่วนจังหวะทันในการประโภคคนตระกูลอ
5. เป็นแนวทางในการศึกษาคนตระกูลอพื้นบ้านภาคใต้

